

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Досліджено показники ефективності діяльності підприємства. Розглянуто класифікаційні підходи їх групування. Ідентифіковано основні системи показників як інструмент управління підприємством. Обґрунтовано необхідність зміщення центрів уваги між системи показників ефективності діяльності підприємств залежно від обраних ними стратегій розвитку

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання вимагають від фінансових аналітиків новітніх інструментів аналізу діяльності підприємств. Ефективність прийнятих управлінських рішень залежить від швидкості отриманої інформації, її структурованості та достовірності. Таким чином, реалії сьогодення вимагають постійного пошуку нових індикаторів для вимірювання ефективності діяльності підприємства з різних точок зору.

Імплицитність діяльності будь-якого підприємства вимагає від аналітиків постійного пошуку методів оцінювання їх фінансових та економічних результатів, зокрема рівня ефективності використання ресурсів, раціональності вибору джерел фінансування, системності господарської діяльності, а також ймовірності досягнення поставлених стратегічних цілей. На даний час існує широкий вибір показників визначення ефективності діяльності підприємства, деякі з них характеризуються фінансовим спрямуванням, деякі мають економічні орієнтири, але жодному неможливо надати перевагу.

Мета дослідження полягає в ідентифікації залежності систем показників діяльності підприємств від обраних стратегій їх розвитку.

Викладення основного матеріалу. Проблема оцінювання й вимірювання ефективності діяльності підприємства досліджується у багатьох роботах вітчизняних та зарубіжних вчених: Ван Хорн Дж. К. [4], Бернстайн Л.А. [1], Брег С. [2], Савицкая Г.В. [8], Ковалев В.В. [6], Хелферт Э. [9]. Однак, використання різних підходів оцінювання ефективності діяльності підприємства дозволяє виділити базові класифікації показників:

- за джерелом інформації;
- за методом розрахунку;
- за напрямком аналізу;
- за інтересами зацікавлених груп.

Головною ознакою класифікації коефіцієнтів за джерелом інформації є первинність знаходження даних. Баланс та звіт про фінансовий результат, як основні форми звітності, виступають основними джерелами інформації та розподіляють показники за двома групами. Наведена класифікація знаходить своє відображення у наукових роботах Джеймса Ван Хорна та Джона Ваховича [4].

Однак, Юджин Бриггем та Луис Гапески [3] пропонують класифікувати показники за методом розрахунку. Наприклад, показники, алгоритм розрахунку яких характеризується наявністю економічної вигоди (прибутку) в чисельнику розрахункової формули, відносяться до групи коефіцієнтів прибутковості.

Недоліком даного підходу групування є належність показників різного спрямування до однієї групи аналізу ефективності діяльності підприємства.

Класифікація за напрямом аналізу характеризується найбільшим застосуванням між аналітиками та розподіляє показники за такими групами [7]:

- коефіцієнти оцінювання ліквідності й платоспроможності підприємства;
- коефіцієнти оцінювання фінансової стійкості підприємства;
- коефіцієнти ділової активності;
- коефіцієнти оцінювання рентабельності.

Останній класифікації, за інтересами зацікавлених груп, найбільше приділяє уваги Е. Хелферт, він розподіляє коефіцієнти за трьома групами: менеджери, кредитори, власники бізнесу [9]. Це дозволяє визначити чітку приналежність показників до діяльності суб'єктів господарської діяльності та прийняття інвестиційних, фінансових та операційних рішень.

Результати проведеного дослідження показників ефективності діяльності підприємства та їх класифікацій дозволяють констатувати, що жодна з груп не відображає повну картину поточного рівня ефективності бізнесу, а лише дає відповіді на окремі аспекти аналізу діяльності. Також, слід зазначити, що наведені класифікації мають свої недоліки в процесі аналізу ефективності діяльності підприємств. Зокрема, групування показників за джерелом інформації сприяє подвійному розрахунку ряду співвідношень, по-перше, при проведенні коефіцієнтного аналізу, по-друге, при здійсненні вертикального аналізу звітів, що досить нерационально. Розподіл показників за методом розрахунку не дозволяє відобразити повну ситуацію щодо окремого аспекту діяльності підприємства. Детальне дослідження класифікації за напрямком аналізу нашою нашою на проблему відсутності чіткого алгоритму розподілу коефіцієнтів, оскільки деякі з них можуть бути віднесені до різних спектрів аналізу діяльності підприємства. Дана проблема досить легко вирішується класифікацією за інтересами зацікавлених груп, хоча, і вона має свої недоліки, оскільки відбувається жорстка прихильність кожного показника лише до однієї точки зору.

Зазначені недоліки існуючих класифікаційних підходів нашою нашою на пошук нових критеріїв групування. На думку автора доцільно поєднати деякі вже існуючі базові класифікації та побудувати нову трьохвекторну матрицю показників ефективності діяльності підприємства (рис. 1). Запропонована матриця дозволить поєднати переваги базових класифікацій показників та створити чіткий алгоритм їх розподілу.

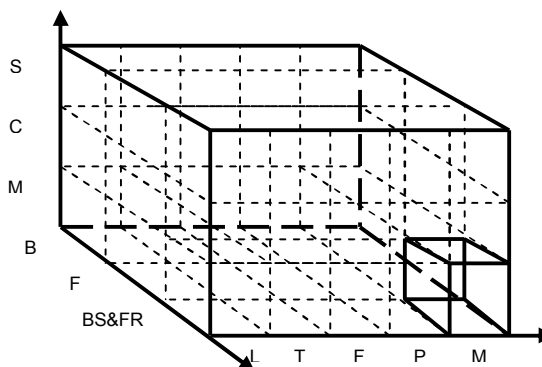

Рис. 1. Трьохвекторна матриця показників ефективності діяльності підприємства

Наведена матриця коефіцієнтів ефективності діяльності підприємства складається з трьох векторів. Перший вектор розподіляє коефіцієнти за напрямком аналізу: L – ліквідність (liquidity); TA – оборотність активів (asset turnover); FL – фінансовий леведрідж (financial leverage); P – прибутковість (profitability); MV – ринкова вартість (market value). Другий вектор матриці дозволяє відобразити джерело необхідної інформації для розрахунку будь-якого коефіцієнту: BS – баланс (balance sheet); FR – звіт про фінансові результати (financial results). Третій вектор матриці наводить можливість згрупувати коефіцієнти за інтересами трьох груп: M – менеджер (manager); C – кредитор (creditor); S – власник бізнесу (shareholder). Таким чином, структура запропонованої матриці дозволяє класифікувати інформаційну базу показників ефективності підприємства за сорока п'ятьма секторами. Подібний розподіл дозволяє визначити інформацію про показники за кожним сектором, по-перше, джерело необхідної інформації, по-друге, можливості діапазону аналізу, по-третє, кінцевого споживача даної інформації.

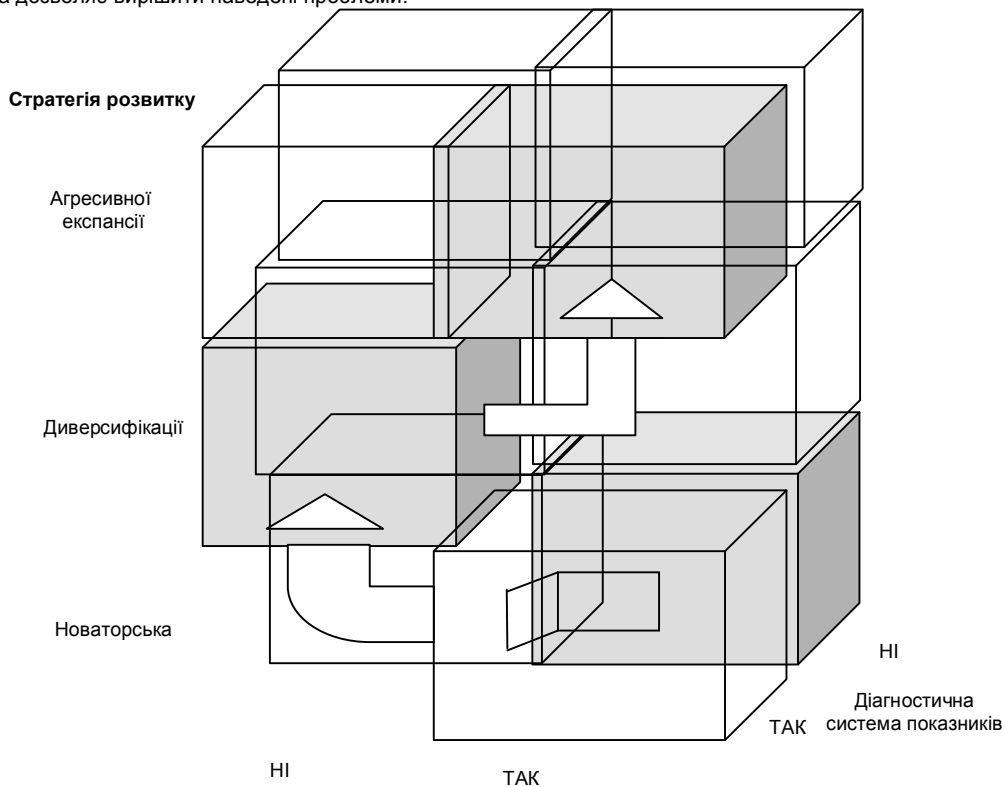
Фрагментарне використання показників ефективності діяльності підприємства не дозволяє отримати чітке відображення ситуації на підприємстві, а тим більше сформувати заходи подальшого розвитку. Лише формування систем показників аналізу діяльності підприємства дозволяє вирішити наведені проблеми.

Останнім часом найбільшою популярністю серед аналітиків користується розроблена Р. Капланом і Д. Нортоном збалансована система показників та система селективних показників Ю.Вебера. Основною відмінністю між двома системами показників є "віддача від менеджменту" (Return on Management), тобто необхідна увага менеджерів в процесі їх експлуатації. Таким чином, Р. Саймонс пропонує проводити чіткий розподіл між діагностичними та інтерактивними системами показників.

Діагностичні системи показників забезпечують функціонування підприємства, не потребуючі постійної уваги менеджменту, що навпаки відбувається в інтерактивних.

Однак, слід відмітити про необхідну взаємодію діагностичної та інтерактивної систем показників як фактор збалансованого відношення стабілізуючих та розширюваних сил, оскільки функціонування будь-якого підприємства не є статистичним та потребує удосконалення. Підприємства повинні генерувати обидва вектори здатності – одинарний та подвійний цикл удосконалення, стабільність з невеликим по можливості навантаженням на менеджмент та сфокусоване на стратегічний розвиток.

Таким чином, пропонуємо відобразити матрицю систем показників ефективності діяльності підприємств залежно від їх стратегій розвитку (рис. 2).

Інтерактивна система показників

Рис. 2. Матриця систем показників ефективності діяльності підприємств залежно від стратегій їх розвитку

Менеджмент підприємств повинен залежно від обраної стратегії зміщувати центр уваги між системами показників ефективності діяльності підприємства. Зокрема, підприємства, що обирають новаторську стратегію розвитку доцільно використовувати інтерактивні системи показників, які дозволяють врахувати інноваційні підходи майбутньої діяльності. Ефективність впровадження новаторських рішень визначаються як окремі інвестиційні проекти за допомогою селективних показників. Успішне завершення інвестиційних проектів та отримання економічних вигід дозволяє підприємствам зайняти певний сегмент на існуючих ринках. Як наслідок –

укріплення своїх позицій вимагають фокусування на сформованих процесах діяльності та проведення діагностики їх ефективності функціонування. Відповідно перехід підприємств на стратегію диверсифікації вимагає створення діагностичної системи показників, яка дозволить сформувати самостійно функціонуючий процес контролю.

Подальший розвиток підприємств вимагає від менеджменту вибору між атакуючими та оборонними стратегіями. Перші пропонують ринку велику кількість нової продукції, збільшуючи конкурентне навантаження, другі в агресивній формі утримують свої лідируючі позиції в узьких ринкових нішах. Тому,

підприємства, які впроваджуються стратегію агресивної експансії переходять на інтерактивну систему показників для визначення ефективності реалізації нової продукції. Однак, слід зазначити, що даному етапі розвитку підприємств інтерактивна система показників, як інструмент управління, потребує вже підтримки діагностичних індикаторів.

Таким чином, життєвий цикл розвитку підприємств вимагає постійного реінжинірингу систем показників ефективності їх функціонування, як один з інструментів управління. Запропонована трьохвекторна матриця коефіцієнтів ефективності діяльності підприємств є раціональною базою для створення діагностичної системи показників, оскільки дозволяє:

- охопити основні групи рішень;
- описати виникаючі проблемні зони у підприємства;
- надавати більш аргументовані рекомендації для

різних підрозділів та відповідальних осіб;

- надати широкий простір для подальшого дослідження показників ефективності діяльності підприємства за запропонованою класифікацією.

Також, побудована матриця показників відповідає критерієм: раціональності, результативності й системності. Оскільки, вона забезпечує інтереси користувачів інформацією, враховує природу бізнесу та його умови існування, а також дозволяє проводити реінжиніринг власної внутрішньої структури.

Приймаючи до уваги, що інтерактивні системи показників характеризуються селективними індикаторами, тому пропонуємо менеджерами підприємств обирати вартісні критерії прийняття управлінських рішень, оскільки саме вони дозволяють поєднати розрізнені інформаційні потоки в єдиний простір розрахунку.

Підсумовуючи вищесказане, на думку автора, запропонована трьохвекторна матриця показників ефективності діяльності підприємства, виступає найкращим ретроспективним фундаментом для побудови вартісно-орієнтованої моделі аналізу майбутньої діяльності підприємства.

Список використаної літератури:

1. *Бернстайн Л.А.* Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация: Пер. с англ. / Науч. ред. Перевода чл-корр. РАН И.И. Елисеєва. Гл. редактор серии проф. Я.В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 624 с.
2. *Брег С.* Настольная книга финансового директора / Стивен М. Берг: Пер. с англ. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 536 с.
3. *Бригхем Ю., Гапенски Л.* Финансовый менеджмент. Полный курс в 2-х т. / Пер. с англ. под ред. В.В. Ковалева, Спб.: Экономическая школа, 1997.
4. *Ван Хорн Джеймс, Вахович Джон М.* Основы финансового менеджмента, 12-е издание: Пер. с англ. – М.: ООО "И.Д. Вильямс", 2008. – 1232 с.
5. *Вебер Ю., Шиффер У.* На пути к активному управлению с помощью показателей. Проблемы теории и практики управления. №5, 2000.
6. *Ковалев В.В., Волкова О.Н.* Анализ хозяйственной деятельности предприятия. Учебник. – М.: ООО "ТК Велби", 2002. – 424 с.
7. *Мотот Т.В.* Вартісно-орієнтоване корпоративне управління: від теорії до практичного впровадження: Монографія. – Харків: ХНАМГ, 2006. – 380 с.
8. *Хелферт Э.* Техника финансового анализа. 10-е изд. / Э. Хелферт. – Спб.: Питер. 2003. – 640 с.
9. *Савицкая Г.В.* Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учебник. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФА-М, 2009 – 536 с.

КОВАЛЕНКО Антон Дмитрович – аспірант, Державного вищого навчального закладу "Київський національний економічний університет ім. В.Гетьмана"